

Anton Tšehhov

Elu igavus
ja teisi jutte

Vene keelest tõlkinud Anita Soovik

SA Kultuurileht

Käesolev tõlge on valminud Eesti Kirjanike Liidu tõlkijate sektsiooni noorte tõlkijate koolitusprogrammi raames.

Tõlgitud väljaandest:

A. П. Чехов

Полное собрание сочинений и писем в 30-ти томах. Сочинения

Наука, Москва

Он и она. Том 1, 1983

Скука жизни. Том 5, 1976

Княгиня. Том 7, 1985

Палата. № 6, Скрипка Ротшильда. Том 8, 1986

Белолобый. Том 9, 1985

Архиерей. Том 10, 1986

Koostanud ja toimetanud Katrin Hallas

Korrektuuri lugenud Triinu Tamm

Kujundanud Maris Kaskmann

© Tõlge. Anita Soovik ja Loomingu Raamatukogu, 2021

© Koostamine ja saatesõna. Katrin Hallas ja Loomingu Raamatukogu, 2021

© Kaanefoto. Vikipeedia

Kolleegium

Toomas Haug, Tiit Hennoste, Maarja Kangro, Lauri Kitsnik, Hasso Krull, Ilona Martson,

Mati Sirkel, Marek Tamm, Udo Uibo, Vaapo Vaher

Toimetus

Harju 1, 10146 Tallinn

Tel: 627 6425

E-post: LR@loominguraamatukogu.ee

Trükkinud Pakett

ISSN 1406-0515

ISBN 978-9916-616-39-0 (trükis)

ISBN 978-9916-616-40-6 (epub)

Elu igavus

Elukogenud inimesed on märganud, et maisest elust ei lahku kergelt ka raugad; seejuures ilmutavad nad sageli nende vanusele omast ihnsust ja ahnust, aga samuti umbusku, väiklust, kangekaelsust, pahurust jne.

P. Netšajev, *Praktiline juhend vaimulikele*

Anna Mihhailovna Lebedeval, polkovniku abikaasal, suri ainus tütar, pruudieas neiu. See surm tõi endaga kaasa teise surma: jumala visi-tatsioonist vapustatud, juba aastates naist haaras tunne, et kogu tema minevik on igaveseks surnud ja nüüd algab tema jaoks teine elu, millel on esimesega väga vähe ühist...

Ta hakkas hullupööra rabistama. Kõigepealt saatis ta tuhat rubla Athosele¹ ja annetas kalmistukirikule poole oma lauahõbedast. Seejärel jättis ta peagi maha suitsetamise ja andis töötuse mitte süüa liha. Kuid kõigest sellest ei hakanud tal sugugi kergem, hoopis vastupidi, vanaduse ja läheneva surma tunne läks üha teravamaks ja tugevamaks. Siis müüs Anna Mihhailovna võileivahinna eest maha oma linnamaja ja ruttas mingi kindla sihita mõisa.

Kui inimese teadvusse kerkib, olgu mis tahes kujul, küsimus olemise eesmärgist ja tal tekib pakiline vajadus teispooldusse piiluda, siis juba ei rahulda teda ei ohver, ei paast, ei ühest kohast teise kolimine. Kuid õnneks niipea, kui Anna Mihhailovna jõudis Ženinosse, mängis saatus talle kätte juhuse, mis pani ta pikaks ajaks vanadust ja lähenevat surma unustama. Juhtus nii, et tema saabumise päeval oli kokk Martõn omal jalad tulise veega ära kõrvetanud. Seepeale kihutatud semstvo- arsti järele, kuid teda ei leitud kodust. Siis pesi Anna Mihhailovna,

---

1 Suletud kloostriirik Athose saarel Põhja-Kreekas. – *Siin ja edaspidi tõlkija märkused.*

mustusekartlik ja ülitundlik, Martõni haavad ise oma kätega puhtaks, määris neid vahasalviga ja asetas jalgadele sideme. Ta istus terve öö koka voodi ees. Kui Martõn tänu tema püüdlustele enam ei oianud ning uinus, oli ta hinges, nagu ta pärast rääkis, midagi „sähvatanud“. Äkitselt tundus talle, et ta ees avanes nagu peopesal tema elu mõte... Kahvatu, silmad niisked, suudles ta magavat Martõni hardalt laubale ja hakkas palvetama.

Pärast seda asus Lebedeva tegelema ravimisega. Patuse, siivutu elu päevil, mida ta nüüd ainult vastikusega meenutas, oli ta igavuse tõttu tundnud sageli vajadust end tohterdada.

Pealegi oli tema armukeste hulgas olnud arste, kellelt ta oli üht-teist õppinud. Nüüd kulus nii üks kui ka teine talle marjaks ära. Ta tellis käsiapteegi, mitu raamatut, ajalehe Arst² ning alustas julgelt ravimist. Esialgu olid patsientideks üksnes Ženino asukad, hiljem aga hakkas tema juurde rahvast kokku voolama kõigist ümberkaudsetest küladest.

„Kujutage ette, mu armas!“ hooples ta papinaise ees umbes kolm kuud pärast saabumist, „eile oli mul kuusteist haiget, täna aga tervelt kaksikümmend! Ma väsitasin end nendega nii ära, et seisan vaevu jalul. Oopium sai täiesti otsa, kujutage ette! Gurjinos on düsenteeria-epideemia!“

Igal hommikul ärgates tuli talle meelde, et teda ootavad haiged, ja tal käis südame alt läbi meeldiv külm judin. Riietunud ja kiiruga teed joonud, alustas ta vastuvõttu. Vastuvõtmise protseduur pakkus talle kirjeldamatut naudingut. Esmalt pani ta aeglaselt, justkui soovides naudingut pikendada, haiged vihikusse kirja, siis kutsus neid kordamööda sisse. Mida rängemalt haige kannatas, mida räpasem ja vastikum oli tema haigus, seda magusamana tundus talle töö. Mitte miski ei pakkunud talle sellist rahuldust kui mõte, et ta oma mustusekartusega võitleb ja ennast ei säästa, ja ta püüdis mädastes haavades nimme kauem urgitseda. Oli hetki, kui ta haavade inetusest ja haisust otsekui joovastuses mingisse eksalteeritud künismi langes, kui tal tekkis vastupandamatu soov oma loomust vägisi sundida, ja neil hetkedel näis talle, et ta seisab oma kutsumuse kõrgusel. Ta jumaldas oma patsiente. Sisetunne ütles talle, et nad on tema päästjad, ent tema mõistus ei tahtnud näha neis mitte eraldiseisvaid isiksusi, mitte talumehi ja -naisi, vaid midagi abstraktset – rahvast! Sellepärast oligi

2 Meditsiiniline nädalaleht, ilmus Peterburis aastatel 1880–1901.

ta nendega haruldaselt leebe, pelglik, punastas nende ees oma vigade pärast ja vastuvõttudel oli alati süüdlasliku ilmega...

Iga kord pärast vastuvõttu, mis nõudis üle poole päevast, väsinuna, pingutusest punase ja haigena, asus ta kähku lugemise kallale. Luges ta meditsiiniraamatuid või neid vene autoreid, kes tema tujuga kõige paremini sobisid.

Hakanud elama uut elu, tundis Anna Mihhailovna ennast värske, rahuloleva ja peaaegu õnnelikuna. Sellest täisväärtuslikumat elu ta ei tahtnudki. Ja siis veel, nagu õnnele krooniks, otsekui magustoidu eest, kujunesid asjaolud niiviisi, et ta leppis ära oma mehega, kelle ees ta oli end sügavalt süüdi tundnud. Umbes seitseteist aastat tagasi, varsti pärast tütre sündi, oli ta oma meest Arkadi Petrovitšit petnud ja pidi temast lahku minema. Sellest saati polnud ta abikaasat näinud. Too teenis kuskil lõuna pool suurtükiväes patareiülemana ja vahel harva, paar korda aastas, saatis tütrele kirju, mida see suure hoolega ema eest peitis. Tütre surma järel aga sai Anna Mihhailovna ootamatult mehe käest pika kirja. Vaevalise vanainimesekäekirjaga kirjutas ta, et oma ainsa lapse surmaga kaotas viimase, mis teda elu küljes kinni hoidis, et ta on vana, haige ja ihkab surma, samas seda kartes. Ta kurtis, et kõik on tema jaoks muutunud tüütuks ja vastikuks, et ta ei saa enam inimestega läbi ja ootab pikisilmi aega, kui ta patarei üle annab ja neist vintsutustest pääseb. Kokkuvõtteks palus ta, et naine, jumala pärast, tema eest palvetaks, ennast hoiaks ega laseks pead norgu. Abikaasade vahel algas agar kirjavahetus. Nii palju kui võis aru saada järgmistest kirjadest, mis kõik olid ühtemoodi nutused ja sünged, siis räbalasti ei läinud polkovnikul mitte ainult haiguste ja tütre kaotuse tõttu: ta oli sattunud võlgadesse, tülitse ülemuste ja ohvitserkonnaga, oli oma patarei nii käest lasknud, et seda oli võimatu üle anda ja nii edasi. Vanapaari kirjavahetus kestis ligi kaks aastat ja lõppes sellega, et mees esitas errumineku palve ning tuli elama Ženinosse.

Ta saabus ühel veebruarikuu keskpäeval, kui Ženino hooned olid end peitnud kõrgete hangede taha ning kõva, kärelda pakasega selges, helesinises õhus valitses surmavaikus.

Vaadates aknast, kuidas mees saanist välja ronib, ei tundnud Anna Mihhailovna temas ära oma abikaasat. See oli väike, küüru-vajunud mehike, juba täiesti väeti ja omadega läbi. Kõigepealt torkasid Anna Mihhailovnale silma vanaduskortsud tema pikal kaelal ja

peenikesed vaevu painduvate põlvedega jalad, mis meenutasid kunstjalgu. Kүүidimehega arveid õiendades jäi ta tolele pikaks ajaks midagi tõestama ja lõpuks sülitas vihaselt.

„Isegi rääkida on teiega vastik!“ kuulis Anna Mihhailovna vanamehe tänitamist. „Saa aru, jootraha küsida on ebamoraalne! Igaüks saab vaid seda, mis ta on välja teeninud, jaa!“

Kui ta esikusse astus, nägi Anna Mihhailovna kollast nägu, mida isegi pakane polnud pannud õhetama, pungis silmi ja hõredat habet, kus hallid karvad olid segi rusketega. Arkadi Petrovitš embas oma naist ühe käega ja suudles teda laubale. Vaadanud teineteisele otsa, nad justkui ehmusid millestki ja kohmetusid hirmsasti, nagu oleks neil oma vanaduse pärast piinlik hakanud.

„Sa tulid täpselt õigel ajal!“ alustas Anna Mihhailovna kiiresti juttu. „Just praegu pandi toit lauale! Saad pärast pikka teed kõhu korralikult täis süüa!“

Asuti lõunatama. Esimene roog söödi vaikides. Arkadi Petrovitš võttis põuest välja paksu rahatasku ja uuris mingeid märkmeid, tema naine aga valmistas pүүdlikult salatit. Mõlemal oli seljataga hunnikute viisi jutuainest, kuid ei üks ega teine ei puudutanud neid hunnikuid. Mõlemad tundsid, et tütre meenutamine põhjustaks teravat valu ja pisaraid, ning minevikust, nagu sügavast äädikatünnist, hoovas umbust ja süngust...

„Aa, sa ei söö liha!“ märkas Arkadi Petrovitš.

„Jah, ma andsin töotuse mitte midagi lihalist süüa...“ vastas naine vaikselt.

„Miks siis? See ei ole tervisele kahjulik... Kui vaadata keemilist koostist, siis kala ja üldse kogu paastutoit koosneb samadest elementidest nagu ka liha. Tegelikult ei olegi mingit paastutoitu... („Miks ma seda räägin?“ mõtles vanamees.) Näiteks see kurk on paastutoiduks sama sobimatu kui kanatibu...“

„Ei... Kui ma söön kurki, siis ma tean, et temalt pole elu võetud, pole verd valatud...“

„See, mu armas, on optiline pete. Kurgiga sööd sa sisse väga palju ripsloomi, ja kas siis kurk ise ei elanud? Taimed on ju ka organismid! Aga kala?“

„Miks ma seda jama ajan?“ mõtles veel kord Arkadi Petrovitš ja sedamaid hakkas kiiresti pajatama edusammudest, mida teeb kaas-aegne keemia.

„Lihtsalt imeline!“ rääkis ta vaevaliselt leiba mäludes. „Varsti hakatakse valmistama keemilist piima ja ilmselt jõutakse ka lihani! Jaa! Tuhande aasta pärast on igas kodus köögi asemel keemialabor, kus valmistatakse mitte midagi maksvatatest gaasidest ja muust seesugusest kõike, mida tahad!“

Anna Mihhailovna vaatas tema rahutult vilavaid pungis silmi ja kuulas. Ta tundis, et vanamees räägib keemiast vaid selleks, et mitte rääkida millestki muust, aga sellegipoolest huvitas teda tema teooria paastutoidu kohta.

„Kas sa läksid kindralina erru?“ küsis ta, kui mees järsku vait jäi ja hakkas nina nuuskama.

„Jah, kindralina... Teie ekstsellents...“

Kindral rääkis terve lõuna, vahetpidamata, ja tõi sel moel nähtavale liigse jutukuse – omaduse, mida tema aegadel, nooruses, Anna Mihhailovna ei teadnud tal olevat. Tema lobast hakkas naisel pea valutama.

Pärast lõunat läks mees oma tuppa puhkama, ent väsimusest hoolimata und ta ei saanud. Kui naine enne õhtust teejoomist tema juurde tuli, lamas ta teki all kõveras, põrnitses lakke ja ohkis katkeva häälega.

„Mis sul on, Arkadi?“ ehmus Anna Mihhailovna, nähes tema halliks tõmbunud ja kurnatud nägu.

„Ei... ei midagi...“ ütles ta. „Reuma.“

„Miks sa siis ometi ei ütle? Äkki ma saan sind aidata!“

„Ei saa aidata...“

„Reuma korral on vaja joodiga määrada... salitsüülnaatriumi võtta...“

„Jama puha... Kaheksa aastat ravisin... Ära trambi niimoodi jalga dega!“ röögatas kindral järsku vanale toatüdrukule, jõllitades teda vihaselt. „Trambib nagu hobune!“

Anna Mihhailovna ja toatüdruk, kes olid sellisest toonist juba ammu võõrdunud, vahetasid pilke ja punastasid. Märganud nende kohmetust, krimpsutas kindral nägu ja pööras end seina poole.

„Ma pean sind hoiatama, Anjuta...“ ütles ta oiates. „Mul on võimatu iseloom! Ma olen vanast peast torisejaks muutunud...“

„On vaja ennast muuta...“ ohkas Anna Mihhailovna.

„Kerge öelda, et on vaja! Seda on ka vaja, et poleks valu, aga näed sa, loodus ei võta meie vajadusi kuulda! Oh! Ja sina, Anjuta, mine välja... Mind ärritab, kui inimesed on valu ajal mu lähedal... Raske on rääkida...“

Möödusid päevad, nädalad, kuud, ja tasapisi Arkadi Petrovitš kodunes uues kohas: tema harjus ja temaga harjuti. Esialgu ei läinud ta üldse majast välja, kuid tema vanadust ja võimatu iseloomu raskust oli tunda terves Ženinos. Tavaliselt ärkas ta väga vara, hommikul nelja paiku; tema päev algas läbitungiva raugakõhaga, mis äratas Anna Mihhailovna ja kõik teenijad. Et pikka aega varahommikust lõunani kuidagi surnuks lüüa, siis juhul, kui reuma tal jalgu alt ei võtnud, komberdas ta ringi kõigis tubades ja näägutas korralageduse pärast, mis talle igal pool silma hakkas. Teda ärritas kõik: teenijate laiskus, valjud sammud, kukkede kiremine, suitsulõhn köögist, kirikukellad... Ta tänitas, sõimas, jooksutas teenijaid, ent iga sõimusõna järel haaras ta endal peast kinni ja ütles nutuse häälega:

„Issand, mis iseloom mul on! Võimatu iseloom!“

Lõuna ajal sõi ta palju ja lobises vahetpidamata. Rääkis sotsialismist, uutest sõjaväereformidest, hügieenist, Anna Mihhailovna aga kuulas ja tundis, et kogu see jutt on vaid selleks, et mitte rääkida tütrest ja möödunust. Ikka veel oli neil teineteise juuresolekul ebamugav olla ja millegipärast nagu piinlik. Ainult õhtuti, kui toad olid hämarad ja ahju tagant kostis kilgi nukrat kiiksumist, see ebamugavus kadus. Nad istusid kõrvuti, vaikisid, ja nende hinged justkui sosistasid sellest, mida kumbki neist ei söandanud valju häälega välja öelda. Sel ajal said nad oma elusoojuse riismetega teineteise hinge puudutades väga hästi aru, mida teine mõtleb. Aga siis tõi toatüdruk tuppa lambi, ja vanamees hakkas jälle latrama ning korralageduse pärast tänitama. Tööd ei olnud tal mitte mingisugust. Kord oli Anna Mihhailovna tahtnud teda isegi oma arstindusse kaasa tõmmata, kuid kohe esimesel vastuvõtul ta haigutas ja oli silmanähtavalt surmani tüdinud. Ka ei õnnestunud äratada temas kiindumust kirjasõna vastu. Kaua, tunde järjest lugeda – tema, kes ta teenistuses viibides oli harjunud vaid aeg-ajalt raamatusse pilku heitma, seda ei osanud. Talle piisas viiest-kuuest leheküljest, kui ta juba väsis ja prillid eest võttis.

Ent jõudis kätte kevad ja kindral muutis järsku oma eluviisi. Kui mõisa ette ilmusid värskelt sissetallatud rajad üle rohetava välja ja küla poole ning akende ees kasvavate puude otsas läks lahti lindude sagin, hakkas ta Anna Mihhailovnale ootamatult kirikus käima. Ei käinud ta seal mitte ainult pühade aegu, vaid ka argipäeviti. Seesugune religioosne usinus sai alguse hingepalvest, mida vanamees oli naise eest

salajas lasknud tütrele pidada. Hingepalve ajal ta põlvitas, kummar-
das maani, nuttis, ja talle näis, et ta palvetab palavalt. Kuid see polnud
palve. Üleni isatundele andununa, joonistades mõttes armastatud tütre
piirjooni, vaatas ta ikoone ja sosistas:

„Šurake! Mu armas laps! Mu ingel!“

See oli lihtsalt rauga haleduspuhang, aga vanamees kujutas ette, et
temas toimub mingi reaktsioon, pööre. Järgmisel päeval tõmbas teda
jälle kirikusse, kolmandal päeval samuti... Ta tuli kirikust tagasi värs-
kena, säravana, lai naeratus näol. Lõunalauas oli tema lakkamatu lora
teemaks juba religioon ja teoloogilised küsimused. Anna Mihhailovna oli
tema tupp astudes tabanud teda mitu korda Evangeeliumi lehitsemast.
Kahjuks aga ei kestnud see religioosne vaimustus kaua. Pärast üht eriti
tugevat reumahoogu, mis vältas terve nädala, ta enam kirikusse ei läinud:
kuidagi ei tulnud meelde, et oleks vaja hommikupalvusele minna...

Tal tekkis korraga vajadus seltskonna järele.

„Ma ei saa aru, kuidas võib elada ilma seltskonnata!“ hakkas ta
porisema. „Ma pean tegema naabritele visiite! Olgu see pealegi totter
ja tühine, aga kuni ma elan, pean ma alluma seltskonna nõuetele!“

Anna Mihhailovna käskis anda talle hobused. Ta tegi visiidid
naabritele ära, aga teist korda ta nende juurde enam ei läinud. Vajadus
viibida inimeste seltsis sai rahuldatud sellega, et ta sibas küla peal ringi
ja noris talumeeste kallal.

Ükskord hommikul istus ta söögitoas lahtise akna all ja jõi teed.
Eesaias sirelite ja tikripõõsaste kõrval istusid pinkide peal talumehed,
kes olid tulnud Anna Mihhailovna juurde ravile. Vanamees vahtis neid
tükk aega, silmad kassis, siis hakkas porisema:

„*Ces moujiks*³... Ühiskondliku mure objektid... Selle asemel, et ennast
haigustest ravida, võiksite end parem kuhugi alatuste ja jälkuste vastu
ravima minna.“

Anna Mihhailovna, kes jumaldas oma patsiente, jättis tee valamise
pooleli ja vaatas vanamehele tummas hämmingus otsa. Patsiendid,
kes polnud Lebedeva majas näinud midagi peale lahkuse ja sooja osa-
võtlikkuse, imestasid samuti ja tõusid püsti.

„Jah, härrased vennikesed... *ces moujiks*...“ jätkas kindral. „Te
hämmastate mind. Väga hämmastate! Noh, ei ole lojused või?“ pöör-
dus vanamees Anna Mihhailovna poole. „Kreisisemstvo andis neile

3 Siin: need talumatsid (prantsuse k).

külvi tarvis laenuks kaera, nemad aga võtsid kätte ja jõid selle kaera maha! Ei joonud mitte üks mees, mitte kaks, vaid kõik! Kõrtsmikutel polnud kaeru kuhugi kallata... Kas see on tore?“ pöördus kindral jälle meeste poole. „Ah? On tore?“

„Jäta, Arkadi!“ sosistas Anna Mihhailovna.

„Arvate, et semstvo sai selle kaera niisama? Mis kodanikud te niimoodi olete, kui te ei austa ei enda, ei võõrast, ei ühiskondlikku omandust? Äh, kaera te jõite maha... metsa raiusite lagedaks ja jõite ka maha... varastate ära kõik viimseni... Mu naine ravib teid, aga teie tassisite tal aialipidki laiali... On see tore?“

„Aitab!“ oigas kindraliproua.

„Oleks aeg aru pähe võtta...“ näägutas Lebedev edasi. „Häbi on teid vaadata! Sina seal, punapea, sa tulid ennast ravima – jalg valutab sul? –, aga ei võtnud vaevaks jalgu kodus puhtaks pesta... Kõntsakord terve verssok! Loodad, mühakas, et küll siin pestakse? Võtsid endale pähe, et on *ces moujiks*, no ja kujutavad ette, et võivadki inimestel seljas sõita. Papp laulatas mingit Fjodorit, siinset tislert. Too ei maksnud talle kopikatki. „Vaesus!“ ütleb. „Ei saa!“ Noh, olgu peale. Aga papp tellib sellelt Fjodorilt raamaturiiuli... Ja mis sa arvad? Viis korda käis papi juures oma palka küsimas! Ah? Noh, ei ole lojus või? Ise papile ei maksnud, aga...“

„Papil on selletagi palju raha...“ ütles üks patsient süngelt bassihäälega.

„Aga kust sina tead?“ süttis kindral, kargas püsti ja upitas end aknast välja. „Oled tõesti vaadanud papile taskusse? Ja olgu ta või miljonär, aga sina ei pea pruukima tema töövaeva ilma maksuta! Ise ei anna ilma maksuta, siis ära võta ka ilma maksuta! Sa ei kujuta endale ette, mis jõledused neil toimuvad!“ pöördus kindral uuesti Anna Mihhailovna poole. „Mine vaata nende kohtupidamist ja koosolekuid! Need on röövliid!“

Kindral ei rahunenud maha isegi siis, kui algas vastuvõtt. Ta noris iga haige kallal, osatas neid, selgitas kõiki haigusi joomise ja kõlvatusega.

„Etskae, kui kõhn!“ torkas ta ühele sõrmega rinda. „Ja mille pärast? Ei ole midagi süüa! Kõik maha joodud! Sa ju jõid semstvo kaera maha?“

„Mis seal rääkidagi,“ ohkas haige, „enne sakste ajal oli parem...“

„Tühi jutt! Valetad!“ ägestus kindral. „Sa ju ei ütle seda siiralt, vaid meelituseks!“

Järgmisel päeval istus kindral jälle akna all ja võttis haigete kallal. See tegevus paelus teda ja nüüdsest peale istus ta akna all iga päev. Anna

Mihhailovna, nähes, et abikaasa ei taltu, asus haigeid vastu võtma aidas, aga kindral jõudis ka aita. Naine kannatas alandlikult seda „katsumust“ ja väljendas oma protesti vaid sellega, et punastas ja jagas läbisõimatud haigetele raha; kui aga haiged, kellele kindral polnud põrmugi meele järele, hakkasid tulema tema juurde üha harvemini ja harvemini, ei kannatanud ta enam välja. Ükskord lõuna ajal, kui kindral nende kohta mingi teravmeelsuse pillas, valgusid naise silmad järsku verd täis ja üle näo käis tõmblus.

„Ma paluksin sul mu haiged rahule jätta...“ ütles ta rangelt. „Kui sa tunned vajadust oma iseloomu kellegi peal välja elada, siis riidle minuga, aga nemad jäta rahule... Sinu pärast ei käi nad enam ennast ravimas.“

„Ehhee, ei käi enam!“ muheles kindral. „Nad solvusid! Jupiter, sa vihastad, sest sul pole õigus. Ha-haa... Aga see, Anjuta, on hea, et nad enam ei käi. Ma olen väga rõõmus... Sinu ravimine ei tee ju mitte midagi peale kahju! Selle asemel, et ravida end semstvohaiglas arsti juures, teadusreeglite järgi, käivad nad end sinu juures kõigi haiguste vastu ravimas sooda ja riitsinusõliga. Suur kahju!“

Anna Mihhailovna vaatas vanameest üksisilmi, mõtles veidi ja järsku kahvatas.

„Muidugi!“ latras kindral edasi. „Meditšiinis on vaja ennekõike teadmisi, siis alles filantroopiat, ilma teadmisteta on see aga šarlataansus... Ja ega ka seaduse järgi pole sul õigust ravida. Minu arust tooksid sa haigele palju rohkem kasu, kui saadaksid ta jõhkralt arsti juurde, mitte ei hakkaks teda ise ravima.“

Kindral vaikis pisut ja jätkas:

„Kui sulle ei meeldi, kuidas ma neid kohtlen, siis minugipoolest, ma ei räägi enam nendega, kuigi, noh... kui arutleda ausalt, siis siirus nende vastu on vaikimisest ja kummardamisest palju parem. Makedoonia Aleksander oli küll suur mees, aga toole lõhkuda ei maksa, samamoodi on ka vene rahvas suur rahvas, kuid sellest ei järeldu, et talle ei või tõtt näkku öelda. Ei tohi teha rahvast sülekoera. Need *ces moujiks* on samasugused inimesed nagu meie sinuga, samasuguste puudustega, ja seepärast pole vaja neid jumaldada, pole vaja poputada, vaid õpetada tuleb neid, ümber kasvatada... tagant sundida...“

„Pole meie asi neid õpetada...“ pomises ta naine. „Meie võime hoopis neilt õppida.“

„Mida küll?“

„Paljugi mida... Ah, kas või... töökust...“

„Töökust? Ah? Sa ütlesid: töökust?“

Kindral jäi vait, kargas laua tagant püsti ja hakkas mööda tuba ringi marssima.

„Aga kas mina pole töötanud?“ plahvatas ta. „Nojah... mina olen intelligent, mina pole *moujik*, kus siis mina võin töötada! Mina... mina olen intelligent!“

Vanamees oli päris tõsiselt solvunud ja tema näole tuli poisikeselikult kapriisne ilme.

„Minu käe alt on läbi käinud tuhanded sõdurid... ma külmetasin sõjas, sain terveks eluks reuma külge ja... ja mina pole töötanud! Või ütled, et ma pean selle sinu rahva käest kannatamist õppima? Muidugi, kas olen mina siis kunagi kannatanud? Ma kaotasin oma tütre... selle, mis veel sidus selles neetud vanaduses elu külge! Ja mina pole kannatanud!“

Ootamatust tütre meenutamisest puhkesid abikaasad äkitselt nutma ja hakkasid salvrättidega silmi kuivatama.

„Ja meie ei kannata!“ nuuksus kindral pisaratele voli andes. „Nende elul on siht... neil on usk, aga meil ainult küsimused... küsimused ja õudus! Meie ei kannata!“

Mõlemas tärkas teise vastu kaastunne. Nad istusid kõrvuti, tihedalt küljekuti ja nutsid koos paar tundi. Pärast seda vaatasid nad juba julgelt teineteisele silma ja rääkisid julgelt tütre, minevikust ja ähvardavast tulevikust.

Õhtul heitsid nad magama ühte tuppa. Vanamees rääkis vahetpidamata ega lasknud naisel magada.

„Issand, mis iseloom mul on!“ heietas ta. „No misjaoks ma pidin sulle kõike seda rääkima? Need olid ju illusioonid, aga inimesele, eriti kui ta on vana, on illusioonides elada loomulik. Ma võtsin sult oma lobaga viimase tröösti. Muidu oleksid rahumeeli kuni surmani külamatse ravinud, ja liha poleks söönud, aga ei, mul oli vaja lõugu lõksutada! Ilma illusioonideta ei saa... Tuleb ette, et terved riigid elavad illusioonides... Kuulsad kirjanikud, tundub ju, on targad mis hirmus, aga ikka ei saa ilma illusioonideta. See sinu lemmik on seitse köidet „rahva“ kohta kokku kirjutanud!“

Tund aega hiljem keeras kindral külge ja ütles:

„Ja miks just vanas eas jälgib inimene oma tundeelu ja kritiseerib oma tegusid? Miks ta ei võiks tegeleda sellega nooruses? Vanadus on selletagi talumatu... Jaa... Nooruses möödub kogu elu jäljetult, teadvust vaevu riivates, vanas põlves aga jääb iga väiksemgi tunne painama ja tõstatab musttuhat küsimust...“

Abikaasad uinusid hilja, kuid ärkasid vara. Üldse pärast seda, kui Anna Mihhailovna jättis ravimise, magasid nad vähe ja halvasti, mistõttu tundus elu neile kaks korda pikemana... Ööd veetsid nad juttu vestes, päeval aga lonkisid mööda tube või aias ja vaatasid teineteisele küsivalt otsa.

Suve lõpu poole läkitas saatust abikaasadele veel ühe „illusiooni“. Ükskord mehe tuppast astudes tabas Anna Mihhailovna ta huvitavalt tegevuselt: mees istus laua taga ja pugis aplalt riivitud rõigast kanepiõliga. Kõik sooned ta näol vabisesid ja suunurkadest nõrgus sülge.

„Maitse, Anjuta!“ pakkus ta. „Oivaline!“

Kõhklevalt proovis Anna Mihhailovna rõigast ja hakkas sööma. Varsti ilmus ka tema näole ablas ilme...

„Hea oleks, tead, seda...“ ütles kindral samal päeval magama minnes. „Hea oleks, nagu juudid teevad, löigata haugil kõht lõhki, võtta temast mari ja, tead küll, roheline sibulaga... värsket...“

„Aga miks mitte? Haugi pole raske püüda!“

Lahtiriidetatud kindral suundus paljajalu kööki, ajas koka üles ja andis talle käsu, et olgu olla haug. Järgmise päeva hommikul tuli Anna Mihhailovnal järsku balõkiisu ja Martõn pidi kappama linna balõki järele.

„Ah,“ ehmatas naine, „ma unustasin talle öelda, et ta ühtlasi piparmündipräänikuid ostaks! Miskipärast tahaks magusat.“

Vanad abikaasad andusid maitseaistingutele. Kumbki ei tõstnud jalga köögist välja ja üksteise võidu leiutasid nad toite. Kindral pingutas oma aju, meenutas laagri poissmeheelu, kui tuli ise kulinaariaga tegeleda, ja leiutas... Tema leiutatud toitude seast meeldis mõlemale eriti üks, mida valmistati riisist, riivitud juustust, munadest ja kõrbemiseni praetud liha mahlast. Sellesse toitu läks palju pipart ja loorberilehti.

Pikantse roaga lõppes viimane „illusioon“. Sellele oli määratud olla mõlema elus viimane nauding.

„Hakkab vist sadama,“ ütles ühel septembrikuu öösel kindral, kellel algas haigushoog. „Ma poleks pidanud täna seda riisi nii palju sööma... Raske on olla!“

Kindrali naine heitis siruli voodile ja hingas raskelt. Tal oli palav... Ja tal, nagu ka vanamehel, pitsitas rinde all.

„Ja nüüd, kurat neid võtaks, jalad ka veel sügelevad...“ hädaldas vanamees. „Kandadest põlvedeni mingi kihelus... Valu ja kihelus... Talumatu, kurat võtku! Aga ma ju ei lase sul magada... Anna andeks...“

Üle tunni aja möödus vaikuses... Anna Mihhailovna harjus tasapisi raskusega rinde all ja suigatas. Vanamees tõusis voodis istuli, pani pea põlvedele ja kõssitas kaua selles asendis. Siis hakkas ta oma põlvi kratsima. Mida agaramalt ta küüned töötasid, seda hullemaks kihelus läks.

Mõne aja pärast ronis õnnetu vanamees voodist välja ja hakkas toas ringi lonkama. Ta vaatas aknast välja... Seal akna taga eredas kuuvalguses aheldas sügisene külm järk-järgult hääbuvat loodust. Oli näha, kuidas hall, külm udu mähkis endasse luitunud muru ning kuidas külmetav mets ei maganud ja võbeles allesjäänud kollaste puulehtedega.

Kindral istus põrandale, võttis kätega jalgade ümbert kinni ja toetas pea põlvedele.

„Anjuta!“ hõikas ta.

Kerge unega naine hakkas liigutama ja tegi silmad lahti.

„Vaata, mis ma mõtlen, Anjuta,“ alustas vanamees. „Ega sa ei maga? Ma arvan, et vanaduse kõige loomulikumaks sisuks peavad olema lapsed... Kuidas sinu meelest? Aga kui lapsi pole, peab inimene leidma omale mingit muud tegevust... Vanuigi on hea olla kirjanik... kunstnik... õpetaja... Räägitakse, et Gladstone⁴, kui tal pole midagi teha, uurib vanu klassikuid – ja satub hoogu. Isegi kui ta teenistusest minema lüüakse, siis tal on, millega elu täita. Hea on ka müstitsismi langeda, või... või...“

Vanamees sügas jalgu ja jätkas:

„Sest muidu juhtub, et vanainimesed muutuvad lapsikuks, tekib tahtmine, tead, puid istutada, ordeneid kanda... spiritismiga tegeleda...“

Kostis naise kerget norskamist. Kindral tõusis püsti ja vaatas jälle aknast välja. Süngelt kippus külm tuppa, udu aga roomas juba metsa poole ja mähkus ümber tüvede.

„Mitu kuud on veel kevadeni?“ mõtles vanamees, vajutades lauba vastu klaasi. „Oktoober... november... detsember... Kuus kuud!“

Ja need kuus kuud tundusid talle millegipärast lõpmata pikka dena, pikkadena nagu ta vanadus. Ta luukas mööda tuba ja seejärel istus voodile.

4 William Gladstone, Suurbritannia peaminister aastatel 1868–1874.

„Anjuta!“ hõikas ta.
„Noh?“
„Kas sul on apteek lukus?“
„Ei, mis siis?“
„Ei midagi... Tahan oma jalgu joodiga määrida.“
Jälle jäi vaikseks.
„Anjuta!“ ajas vanamees naise üles.
„Mis on?“
„Kas pudelitel on sildid peal?“
„On ikka.“

Kindral süütas aeglaselt küünla ja läks välja.

Kaua kuulis unine Anna Mihhailovna paljaste jalgade patsumist ja pudelite kõlinat. Lõpuks tuli mees tagasi, ägises korra ja heitis magama.

Hommikul ta ei ärganud. Suri ta niisama või sellest, et käis apteegis, Anna Mihhailovna ei teadnud. Ja tal oli muudki teha, kui otsida selle surma põhjust...

Ta hakkas jälle ülepeakaela, palavikuliselt rabistama. Jälle algasid annetused, paast, pühalikud töötused, ettevalmistused palverännakuks...

„Kloostriisse!“ sosistas ta, klammerdudes hirmunult vana toatüdruku külge. „Kloostriisse!“

1889